

DRESCHER J. ATTILA

Lírai esszenciák és számártani összefüggések a versek térhálózatában

Kísérlet Zsirai László költészetének értelmezéséhez
legfrissebb kötete alapján

Hatvanéves, termékeny s még többet birtokló szerzőről van szó, aki három kötettel is gazdagította a kortárs magyar irodalom legutóbbi évének termését. Az érdeklődőknek már most célszerű becserkészniük a Zs betűnél fellelhető köteteket, figyelemmel a kilencvenes évek óta igencsak szapora Zsirai-termésre, noha így is – joggal – kevesellheti az alkalmak számát és lehetőségét, de erre még visszatérünk... A kellemes színű, fényes borítólapról karámfa mögé szorított mélabús számárbuksi tekint ránk, modernkori lírai Gulliver-kalandok gyanúját keltve, nem is alaptalanul. Ergo, olvasásra provokál az *Üzenet Szamáriából* című karcsú verseskötet, s nem tagadjuk, elsőre is

elmélyültebb töprengésre s műfajra készítette a recenzióhoz szokott és szoktatott *hivatásos* olvasót is. Ekként a siófoki Marcipán cukrászda emelt teraszán igencsak kellemes élmény volt lapozgatni Zsirai legutolsó kötetét, a kánikulai hő és közeli égzengés között...

Zsirairól tudhatni, hogy vegyes műfajú szerző, bár az epikai és lírai darabok mellett a veretesebb nagypróza és a dráma egyelőre még nem csábította el, sőt utóbbit is leginkább saját egyszemélyes élete mindennapjaiban „műveli” s éli meg, s ezzel a borús megállapítással bizonyonnyal egyetért ő is. Még diákként kezdett verselni, s bizonyos gazdasági újságírók korszakot meg irodalmi lapok környékén folytatott hivatalos lebzselést követően lett újra főhivatású, azaz szabadúszó szerzővé. A hetvenes évekbeli kezdetet tehát a 90-es évektől kötetekre váltott alkotói korszak követi, ami aztán a kétezres években éri el a másodvirágzást, bizonyonnyal nem utolsó költői korszakként. Mind termékenyebb, ha csupán a kötetcímek szaporodására tekintünk, ám ezt is jelentősen befolyásolta s befolyásolja a kiadói s lapokbeli megjelenés olykor kiszámíthatatlan „adottsága” vagy a kuratóriumi-pályázati lehetőségek elérhetősége, erre utaltunk írásunk elején. Ám ami a legfontosabb: jelen van és lehet, s hangsúlyosan. Mert mit is mond Zrínyi, a hadvezér-dédunoka-költő az *Adriai tengernek syrenája* címen alig ismert nagy

művében? *Sors bona, nihil aliud...*, azaz jó szerencse kell, semmi más... Meg egy kis tehetség. Vagy sok. Esetleg elegendő. Mert Zsiraihoz hasonló kitartó-türelmes, szorgalmas, reménykedő-dühös pályázót alig ismerhetni... Az, hogy oka is van rá, persze nem lelkesítő és kiíróknak-támogatóknak is hasznos tanulság s jó iskola...

S mielőtt ellentmondást vél felfedezni jelen sorok olvasója előbbieket s a mégis gyakorinak tetsző megjelenés s kötetszám között, térjünk rá egy másik kérdéscsokorra és megközelítési lehetőségre. Hogyan hat a vers – ma? Olvassák, elolvassák, elfelejtik? Hallják, meghallgatják, megkeresik? S itt kapcsolódik be a lírai túlélés, avagy irodalmi hatás kérdése, amit Zsirai, tán irodalomszervezői, tán közelebb vívési szándékkal tesz, jelesen író/költő-olvasó találkozók formájában, ahol nemcsak a személyes találkozás lehetősége adott, hanem kedves szakmai kísérője, lírájának értő tolmácsolója, Kubik Anna színművésznő jóvoltából a hatása is felerősödik, modern szellemi végváraktól fővárosbeli helyszínéig. Jó és hatékony út ez a megismeréshez és a kölcsönös értelmezéshez, s persze a szellemi megmaradás kacér reményéhez. Hisz a vers eredendően a fül számára született ősi-hősi idők hajnalán, Gutenberg találmánya „csupán” a szellem demokratizmusát s a megörökítést volt hivatott szolgálni. De hát Zsirai nemcsak verseket költ. (Itt jut eszünkbe, hogy a versek és gyermekversek elhatárolás is vitaképes. Ugyanis mindkét „életkorinak” tetsző besorolás ugyanazt a komoly s felelősségteljes szerzői attitűdöt követeli meg, vö. akár csak Weöres példáját.) Írt és ír prózát is. Novellát, elbeszélést – tudjuk, a kettő hiába kispika, s hiába szinonimnak tűnő fogalom-pár, mégsem azonos jegyekkel bíró „kötetlenség” –, kisregényt s más „nem-verseket”. Az említett kisregény mellett a dokumentatív jellegű műfajok csoportját műveli. Főként az esszébe is átcsap(hat)ó tanulmányokat, azaz a szekunder jellegű, másokról szóló írásokat, elemzéseket, esszéket, interjúkat, publicisztikákat. A születés szerinti s hűségre predestináló soproniság s köztes fővárosi s egyéb pályatársiság tüzes kohójában kiérlelt líra arra is példa, hogy nincs is akkora – virtuális – távolság egy afrikai „helyszín” meg a dél-budai hajnali rigófütyös – nota bene Fütyös – utca között. Értve ezt az alkotó törzsi szálláshelyét illetően, ahol lírai naplóját írja heveny aktualitással és folyamatossággal, felvéve a békésnek álcázott harcot a fellazuló-elszemélytelenedő-önösödő emberi „kapcsolatok” korszakában, összébékítő-rádöbentő szándékkal vagy legalább annak reményében. Ezt a gesztust észrevették korábbi méltatói is.

És feltehetnők a kérdést a nem is kicsit provokatív kötet cím okán: létezik-e ez a névvel fölöttébb gúnyos-gúnyoros képzeteket keltő Szamária, s ha igen, merrefelé kell keresnünk? A „honosítás” nem túl nehéz feladat, bár a territórium ki is terjeszthető, ha az ember általános jegyeire gondolunk napjainkban, nemzeti besorolás nélkül is... Mások lennének a szamarak, avagy mi magunk? Csak „nem vesszük észre magunkat” könnyed elállatias-

sodásaink évadján? Persze ha Zsirai erkölcsi alapú lírai példázataira gondolunk vagy a szomorkás-belátó, de egyszerre ösztökélő és csipkedő verssorokra, bizonyval „átmegy az üzenet”, akár Szamáriából érkezve, akár ismeretebb nevű előfordulási helyekről...

Merthogy ez az erkölcsi igényesség volna Zsirai László lírájának állandó éltető eleme is, még ha látszólag régvolt idők etikai kincsházából származónak tűnnek is eszményei. Csakhogy a szépség, jóság, igazság és szeretet örök emberi, sosem elavuló vagy avítható fogalmak. Nem feledhetők még igénytelenné vált vagy változtatott korokban sem, mert akkor éppen az „örök emberi” lényegét adnánk fel. És ezzel szép harmóniában vetődik fel, szintén örökéltű kérdésként a költő feladata, hiszen neki kell kiáltania, ha baj van, mert értünk szól a harang/ja. Szűkülő és szűkülő korokban különösen fontos ez, s könnyen belátható, hogy a poéta nem csupán magánérzeményeinek eldalolója ma sem, hanem a közösségért s nemzete jövőjéért érzett felelősségtudatának etikai élharcosa a lírai szépség s erkölcsi felelősség békés kézfogójában.

Az pedig, hogy ezen fogalmak *és értékek* mennyiben korhoz kötöttek, időtlenek-e vagy változók, nos, ez már a hallók és értők befogadókésztségének és hajlamának függvénye is. Itt lép be a „közösségi faktor”, legyen az szóoló műélvezet vagy társaságban, irodalmi találkozón „átmenő” hatás és katarzisz.

A soproiság említésekor futólag érintett hűség-fogalom is így válhat Zsirainál központi érték-kategóriává, etikájában és költészetében egyaránt. Hiszen olykor már önmagunkhoz sem vagyunk s lehetünk hűek (vö. Knight örökbecsű művét), hogyne volna meghatározó az elvekhez és emberségünk értékrendjéhez való nemes idomulás, ha úgy tetszik (s ma különösen aktuálisan) a szolidaritás, a megértés, egyáltalán mindaz, ami – még – emberségünket teszi s megőrzi. Azt hiszem, Zsirai alkotói fegyelme és fegyelmezettsége is ebből fakad. S ha számos értékelője-elemzője egyetért/ett abban, hogy miközben csendes, talán visszahúzódó alkat s az érzékeny szépségek megéneklője, azért ez a tartós-visszatérő lélekébresztetés nagyon is produktív gesztus és a kiállítás mintája, etalonja.

Itt a helye és ideje annak, hogy kicsit szemezzünk is a talán találó általános elhelyezési és – eddigi – életművet értékelni megkísérlő szándék mellett az új kötet különösen fontos helyi értékeiből. Hiszen a nyár esőcseppeken is átszillanó, antropomorfizált mosolyától a már emlegetett naturalis „tartozékokig” (ld. hajnali rigófütty vagy a szavak szépséges, miniatürizált ikebanája) terjedne a skála, a legemberibb gesztusok egyikéig, a másik friss kötet címadójául emelt kézfogásig, lírai és fizikai kézfogásig. S bár mindvégig jövőt célzó, optimista kicsengésű a Zsirai-líra (hiszen remény nélkül nem lenne értelme attitűdjének), azért mögöttesként egyre felsejleni vélünk egy másik, szomorkásabb viszonyulást is, ám ebből a költői érzelmi ambi-

valenciából származhat némi költészeti haszon: olyan belső feszültség felcsillanása, ami élteti s gazdagítja is költészetét. Hiszen régi ontológiai kérdés az is, miért (s meddig!) ír az ember... Úgy hisszük, Zsirai költészetében benne rejlik erre is a válasz, egyfajta válasz: ha és amíg fel tudjuk mutatni az értéket, a valós értéket, szólni lehet és kell, a költő eligazító lámpás útvesztők idején vagy sötétségben. S ha mindezt figyelembe vesszük avagy ekként vizslatjuk verseit, máris a jobb értés közelében járunk. A *Körforgás* című ciklusban (a három kötetalkotóból az első például „szabályosabbak” a költemények formailag, mint a később még említendő harmadik, tényleges kötetcímadó ciklusban. Noha a költő és ember alkalmi csalódásai és évelő hite tartósan viaskodnak egymással, mégis „alázatos jóságtól” s szeretettől átmelegítve-vezérelve – miként a számos emlék- és tisztelgő vers sorozatából is kiemelkedő, Kaszap István emlékének szentelt *Hálatablák sora* címűben – valahol személyes önmagát is belerajzolva. S megkockáztatható: a kortárs magyar költészet egyik legszebb anyaversét tisztelhetjük az *Angyalok kísérik* című megörökítésben...

Zsirai formailag is alaposan felkészült alkotó. Tud klasszikus versformákban írni s hagyományos rímszerkezetekkel, pl. a közkedvelt, négy soros strófákra tördelt versektől a hosszabb derekú költeményekig. Mondanivalója s játékos nyelvhasználata ikrek (a játék most a variálhatóság jegyében érthető), bár szívesen alkalmaz szójátékokat is, bizonyítva nyelvalkotási-nyelvhasználati találékonyságát, kreativitását, néha csak a poentírozó rím, olykor a végigviendő gondolatsor okán. Ezáltal lehet novellisztikus hatású a vers vagy számos versvég. A nyelv lehetőségeivel való játék sohasem öncélú nála, a mondanivalót erősíti minden esetben, hol lelemény, hol véletlen telitalálat formájában. Kötelességünknek érezzük felhívni a potenciális versolvasó figyelmét ama kerülendő megközelítésre, hogy úgymond „kutyafuttában” próbálja valaki olvasgatni és értelmezni Zsirai László verseit. Sokkal mélyebbek s hangsúlyosabbak annál, mint amennyit egy „időt kihasználó” beleolvasás engedélyezne. (Talán innen értelmezhetők a harmadik ciklus végigvitt, szinte egyszavas vagy alaktani elemekre tördelt-taglalt versei is, a külső forma. Minden így keletkező sornak hangsúlya, önálló léte van, néha összevonhatóan, máskor mellék- s részhangsúlyokkal, bizonyonnyal szerencsés-szokatlan újítás és szándék eredményeképpen.)

Más elemzői említik Zsirai költői erényei között fanyar humorát (van neki jócskán!) és versei zeneiségét is, ez is a forma kapcsán általunk elmondottak egyik következménye. Ami a zenében a dallam, itt a külső és belső formából következik. Az intonálás eszközei pedig ezt egészítik ki, akár tördelés és vizualitás, akár hangsúly és vers/idő/mérték a forrása. S amikor ez a hangsúlyos-mellékhangsúlyos dikció érvényesül, akkor esszenciális versbeszédés üzenetté tömörít. S ha már rímekbe bocsátkozunk, feltűnik gyako-

ri rímképleteként – persze a négysoros strófákban – az a b b a típusú strófavégi „rákoppintó” rímek kultiválása a kezdősorra, rímre s a gondolatra.

Ide emeljük még az első ciklusból az *Őszi magányban* két sorát, melynek drámai szépségét – bármily egyszerű kép is elsőre – bizonytalanság csak sok időt megélték érthetik meg s élhetik át:

„Fogynak a csatlakozások, / akár a régi haverok.”

S ugyanitt, azaz szintén az első ciklusban véljük fellelni a kötet címéül szolgáló (utolsó ciklusbeli) vershez is az átkötést, ti. a *Szamaras, madaras* c. versben, érdemes lehet így olvasni őket... Ugyanakkor a *Naplórészlet* címet viselő középső ciklus (és első verse) meglepő címevel is, hisz dalok ciklusa, valahol a jelen és jövő összekapcsolásának szándékával és szép esélyével. S míg az első ciklusban verscsoport-szervező lehetőségként emlékverseket mondtunk, emitt inkább (nemcsak itt s kizárólagosan) „városversekre” lelünk a költő életének kedves vagy gyakori színhelyei kapcsán. Lám, műfajteremtő-alkotó lehetőség tud lenni ez is. S ugyanezen ciklusban találjuk a sokat dicsért nemes egyszerűség, gondolati tisztaság és igényes nyelvezet egyik szép megvalósulását, avagy a végletekig letisztult, csaknem József Attila-i dalt a *Gondoskodás* című hatsorosban. Érdemes a teljes verset idéznünk:

*Nem írom át
az éjszakát
csak betakarlak
e verssel
mint hó a fát –
ha nem zavarlak*

Zsirai számos verse „istenes” vers, irányultságát s kicsengését tekintve is. Hol életünk igazítójaként, hol egyetlen, de biztos reményünként értelmezve a Teremtőt, hol meg egy „rendes keresztény értelmiségi” ember elvárható attitűdjeként beszöve verseibe.

Zsirai László költészete – s erről tanúskodik legfrissebb kötete is – etikai fogalmakból teremt korparancsot. Lírájának építőelemei, verskövei is ezek, de a másutt már említettek mellé felsorakozik a becsület, a türelem, fegyelem s főként a szorgalom is. Mert maga is ilyen szorgalmas alkotó, s szorgalmasan figyelmeztet mindama értékekre vagy illetlen negligálásukra, melyek nélkül nem élhetünk sem teljes, sem méltó életet. Szeretettel (is) lehet gyógyítani, vallja, s eddigi életműve is ilyen – ajánlott – orvosság. Bizonytalanság nem véletlen, hogy a szamáriai üzenettel címzett harmadik ciklus feltűnően hosszú versei milyen tárgyválasztással tűnnek ki s mennyire fontosnak hatnak ezáltal is. *A művészet...* című a költő ars poeticájának kifejtése egyúttal, bár filozofikus-elmélkedő versfajtaként persze a túlrtság veszélyével is szembe kell néznie, miként a *Szél ellen* című hasonlóan fajsúlyos s hasonló építkezésű versben, de ugyanitt bukkanunk a kötet- és cikluscímet adó darabra is, aminek summája ismét s mégis csak a bizodalom és megvált-

hatás, legalább békés álmokban és valós szeretetben, hogy letérdeljen hozzánk is – az Isten.

Nem stílustörő megjegyzésnek szánjuk, de nem tanulság nélküli, hogy a kötet illő és kötelező köszönetnyilvánításaiban olyan „spéttel” kell ezt tennie, ami csaknem riasztó, hiszen még egy korábbi kulturális miniszter és tárca, ill. alapítvány támogatásának köszönhető, hogy a könyv közel öt (!) évvel később megjelenhetett, avagy alkotói szándék és készenlét megvalósítás nem kimondottan harmonikus szimbiózisban működött az elnyúló bábáskodás éveiben... Ezzel együtt mégis megemlítendő, hogy az NKA és a PAGEO, illetve Réthelyi Miklós miniszter nélkül ez a mű sem jöhetett volna létre...

(HUNGAROVOX, Budapest, 2016)